

JIRI TINTERA

HEA AVALIKU RUUMI ROLL KAHANEVATE LINNADE KONTEKSTIS VALGA LINNA NÄITEL

KOOLITUSPROGRAMMI VÄLJATÖÖTAJA: EESTI ARHITEKTUURIKESKUS
TELLIJA: REGIONAAL- JA PÖLLUMAJANDUSMINISTEERIUM

Programmi elluviimist kaasrahastab Euroopa Liit

JIRI TINTERA

Kreenholm 2009

Töökohad ja ametid:

- Tartu linnaarhitekt
- Tallinna Tehnikaülikool, Inseneriteaduskond, Tartu kolledž, vanemlektor
- Valga vallaarhitekt (2013–2023)

Kvalifikatsioon:

- Eesti kutsetunnistus 129767, volitatud arhitekt-ekspert, tase 8
- Doktorikraad: Kahanevate linnade elukeskkonna taaselustamine Valga linna näitel (2019)
- Muinsuskaitse pädevustunnistus nr: PT 1087/202 (2021)

SISUKORD

- Hea avalik ruum
- Ruumiloome suunavad otsused
- Demograafia mõjud avalikule ruumile
- Valga meetmed elukeskkonna kvaliteeti tõstmiseks

HEA AVALIK RUUM

Avalik ruum on kui **võrgustik**, mis ühendab eri sihtkohti ja tegevusi.

Hea avalik ruum pakub võimalusi:

- lõõgastumiseks ja lõdvestumiseks,
- uudistamiseks ja avastamiseks,
- suhtlemiseks ja uuteks elamusteks,
- turvalisust ja füüsilist mugavust,
- aga ka keskkonna ümberkujundamise võimalust.

KVALITEETSE RUUMI ALUSPÕHIMÕTTED

Kvaliteetne ruum on tehis- ja looduskeskkonna tasakaalustatud ruumiline tervik, mis hõlmab välisruumi ja siseruumi. Säästva ja tervikliku elukeskkonna kavandamine ja loomine (ruumiloom) sisaldab planeerimis- ja projekteerimistegevust (sh ruumilist planeerimist, arhitektuuri, maastikuarhitektuuri), ehitustegevust ning muude ruumiotsuste (nt liikluse ja liikumisvõimaluste, teenuste, metsamajandamise jm) ruumilist haldamist, eesmärgiga muuta olemasolev elukeskkond ruumiotsustega pikas vaates võimalikult paljudele paremaks. Kvaliteetse ruumilahenduse eelduseks on hea ja läbimõeldud ruumiotsus ehk ruumi arengut mõjutav valitsemistasandi otsus. Järgnev loetelu kätkeb hea lahenduse põhimõtteid, millega ruumiotsuste kaalumisel arvestada.

Aja- ja asjakohasus	— hea ruumilahendus on teadmispõhine ja kasutab antud hetkel teadaolevat ja sobivamat parimat teadmist ning kujundab uusi teadmisi ja oskusi. Ruumi hariduse ja –teadlikkuse kasv aitab ühiskonnal paremini kujundada häid ruumilahendusi. Ruumipädevus on asjatundlikkus ja vastutusvõime ruumi arengut mõjutavate otsuste kujundamisel ja elluviimisel. Ruumiotsuse (sh ruumiliste planeeringute) puhul jälgitakse, et nende põhimõtted oleksid elluviimisel ajakohased ja nende ruumilahendused tulevikuvaates kohandatavad, kuna nende mõju ehitatud keskkonna arengule on ajaliselt pikk.
Otstarbekus	— hea lahenduse aluseks on ruumi vastavus kasutaja vajadustele ja erinevate kasutusotstarvete tunnistamine. Ühe kasutusotstarbega ruumid on erandlikud, hea ruumilahendus põhineb erinevate kasutusviiside ja ruumikasutajate koostoimel. Lahendus on kavandatud otstarvetel hästi kasutatav. Hea kasutatavus tähendab siseruumide puhul üldjuhul mugavat, otstarbekohast ruumijaotust, mööblipaigutust, valgustingimusi, sisekliima juhtimist. Ruumid ja alad on sobiva suurusega ja omavahel loogiliselt seotud. Näiteks elamu sobib hästi elamiseks, teater sobib

Kohandatavus	— hea lahendus laseb ennast tellimuse, ühiskondliku või majandusliku olukorra muutudes kohandada. Ruumiliste lahenduste muutmine on kallis. Seetõttu laseb hea lahendus ennast uues olukorras võimalikult väikeste ümbertegemistega järgmises funktsioonis kasutada. Kuna tulevik ei ole ette teada ei tellijale, arhitektile ega omavalitsusele, saab kestlikust taotleda põhiliselt spetsiifilise funktsionaalsuse arvelt, kasutusvõimaluste mitmekesistamise kaudu.
Säästlikkus ja tõhusus	— lahendus kasutab majanduslikke ressursse arukalt ja minimeerib ehitise elukaare kulusid ilma järeleandmiseta ruumikvaliteedis. Ruumilise lahenduse kuludena tuleb arvestada kavandamise, projekteerimise, ehitamise, kasutamise, korrashoiu ja lammutamise kulusid, samuti kaudseid kulusid, mis on vajalikud liikuvuse, energia- ja toidutootmise, hariduse, tervishoiu ja kaitse tagamiseks ning paljusid teisi seonduvaid kulusi. Ruumilise lahenduse säästlikkus ilmneb võimalikult paljude kulurühmade koosvaates. Kõigi elukaare protsesside puhul eelneb ehitusele täpne ja kõikehõlmav kavandamine, et saavutada parim ruumikvaliteet majanduslikult mõistlikel tingimustel. Kvaliteeti ja tõhusust toetavad koostöömeetodid mõeldakse läbi ruumiloomeprotsessi algjärgus. Hea ruumilahendus lisab majanduslikku väärtust luues parema kvaliteediga ja vastupidavamaid arendusobjekte ning soodsaid tingimusi rahvamajanduse arenguks.
Kliimakohasus ja keskkonnasõbralikkus	— hea ruumilahendus arvestab kliimamuutustega . Hea lahendus on keskkonnasõbralik — ta näeb looduskeskkonnas väärtuslikku ühisressurssi, ning hoiab, arendab ja võimendab ruumilise keskkonna looduslikke komponente, samuti pakub lahendusi elurikkuse säilitamiseks ja suurendamiseks. Tühermaad võetakse muuhulgas kasutusele taastuenergia tootmiseks, valdavalt kujundatakse neist inimsõbralik maastik, kus on oma koht nii kohaspetsiifilisel loodusel kui ka inimesel. Kahaneva elanikkonna tingimustes kohandatakse asumid kompaktsemaks.
Ohutus ja tervislikkus	— hea ruumilahendus tagab tervisliku, turvalise ja ohutu elukeskkonna ning soodustab tervislikke eluviise.

Ligipääsetavus	— hea ruumilahendus on kättesaadav ja kasutatav kõigile ühiskonna liikmetele nende kogu elukaare vältel. Hea ruumiline lahendus võimaldab ligipääsu erineval viisil liikuvatele, erineva suuruse ja vanusega inimestele. Hea lahendus sobib kasutamiseks kõigile, ruumimahtude ja funktsioonide jaotus on selge ja arusaadav. Hea lahendus toetab ühistranspordi kasutamist ning keskkonnasäästlikke tervislikke liikumisviise. Hea lahendus pakub jätkusuutlikke elamistingimusi ja tugevdab sotsiaalset vastupanuvõimet, luues kvaliteetset, kättesaadavat ja ligipääsetavat elamispiinda. Kasutajasõbraliku ruumi kujundamine tähendab ruumi kasutamise mugavuse ja funktsionaalsete vajadustega arvestamist ning lahendusi, mis võivad näiteks olla seotud erinevate liikumisvõimalustega, ühendusteede, puhkealadega vms.
Sotsiaalne sidusus	— hea lahendus arendab ühiseid väärtuseid. Hea ruumilahendus ei täida üksnes funktsionaalseid, tehnilisi ja majanduslikke nõudeid, vaid ka seob inimesi ja suurendab omavahelist lävimist.
Mitmekesisus	— hea ruumilahendus toetab elavaid ja segakasutusega naabruskondi ning aitab vältida segregatsiooni. Ta loob tänapäevaste vahendite abil keskkonda, mis kultuuripärandi austamise kõrval loob ka uusi kultuuriväärtusi ja toetab bioloogilist mitmekesisust.
Eristatavus ja kohataju	— hea ruumilahendusega luuakse paiku, mis on eriomased, sobituvad kohalikkude konteksti ning millel on iseäralikud tunnused, mis loovad teatava kohataju. Ehitatud keskkond vajab terviklikku kultuurikeskset lähenemist ning humanistlikku vaadet sellele, kuidas me ühiselt kujundame paiku, milles elame ning pärandit, mille me enesest maha jätame.
Pärandisõbralikkus	— hea lahendus arvestab ajaloolise kontekstiga, kultuuri ainelise ja vaimse koosseisuga ning kasutab seda olulise ressursi ja tööriistana. Hea ruumilahendus toetab pärandiväärtusega objektidele võimalusel uue rakenduse leidmist.
Esteetika	— arhitektuursel kvaliteedil on kunstiline mõõde , kus ruumiline kooskõla, sobiva mõõtkava tajumine ja tundlik materjalikasutus avaldavad otsest positiivset mõju meie elukvaliteedile. Hea ruumilahendus pakub valdavale osale kasutajatest ilu, inspiratsiooni, naudingut ja rahulolu. Esteetika saavutatakse tundliku kavandamise ja asjatundliku ehitamise abil. Ühiskonna vaates on eriti oluline avaliku ruumiga kontaktis oleva ruumiosa esteetika.

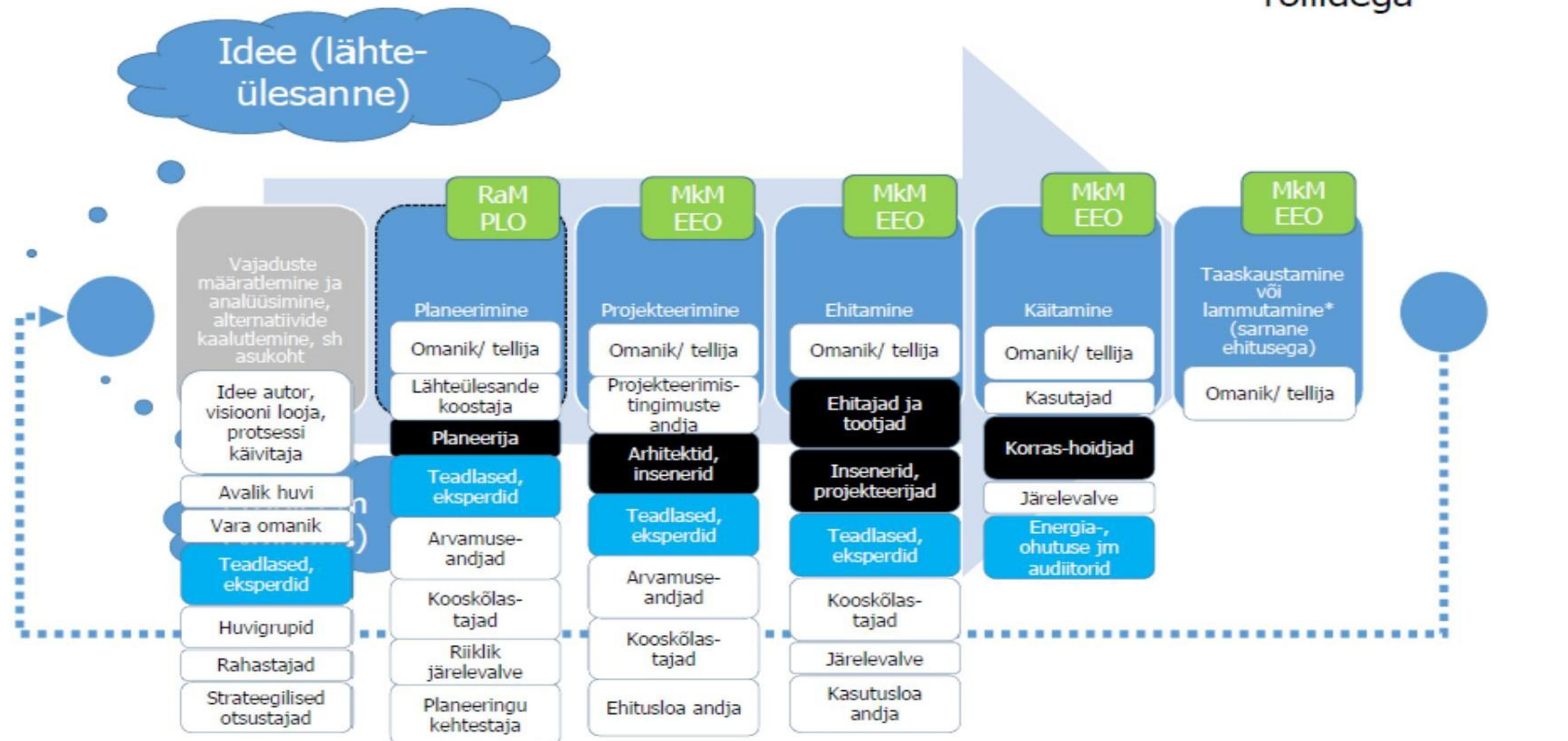
RUUMILOOME

- ruumi arengut mõjutavate otsuste kujundamine ja elluviimine.
- kompleksne pidev protsess, mis sünnib eri **sektorite** ja paljude osapoolte valdkondade üleses koostööjus.
- kas **teadlik ja eesmärgipärane** tegevus või juhuslik ehk mõne teise eesmärgi saavutamisest johtuv tulemus.

Ruumiloome põhieesmärk on elukeskkonna parendamine muutuste kaudu füüsilises ruumis.

AVALIKU SEKTORI ROLL RUUMILOOMES

Ruumiloome üldskeem

RUUMILOOME SUUNAVAD OTSUSED: RIIGITEED

Rõngu alevik

RUUMILOOME SUUNAVAD OTSUSED: AVALIKU HOONE ASUKOHT 1

Valgamaa Kutseõppekeskus: arhitektid Urmas Luure, Aleksei Petrov

RUUMILOOME SUUNAVAD OTSUSED: AVALIKU HOONE ASUKOHT 2

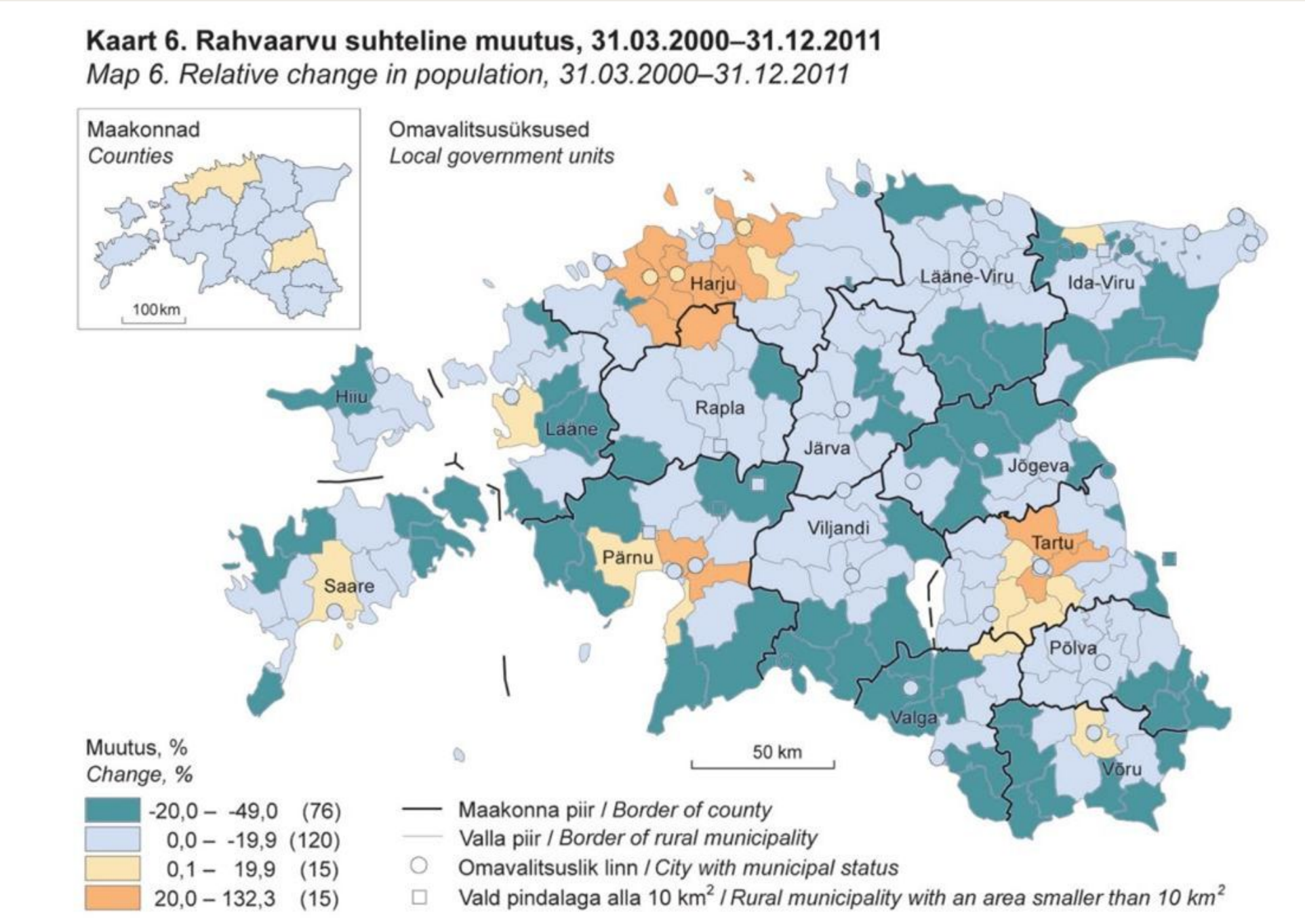
Paide riigigümnaasium: Salto arhitektid

DEMOGRAAFIA MÕJUD AVALIKULE RUUMILE

Las Vegas / Detroit

RÄNNE EESTIS

Cities	Year		Change [%]			
	2000	2011	2019	2000/2011	2011/2019	2000/2019
Tallinn	402,390	401,120	434,562	-0.3	8.3	8.0
Saue	5,280	6,160	5,629	16.7	-8.6	6.6
Keila	10,100	10,030	9,910	-0.7	-1.2	-1.9
Otepää	2,250	2,080	2,124	-7.6	2.1	-5.6
Sindi	4,260	4,240	3,806	-0.5	-10.2	-10.7
Kärdla	3,620	3,120	3,230	-13.8	3.5	-10.8
Tartu	106,200	100,670	93,865	-5.2	-6.8	-11.6
Kuressaare	14,860	13,340	13,097	-10.2	-1.8	-11.9
Elva	6,440	6,260	5,664	-2.8	-9.5	-12.0
Rapla	5,870	5,300	5,069	-9.7	-4.4	-13.6
Rakvere	17,700	16,050	15,189	-9.3	-5.4	-14.2
Narva-Jõesuu	3,060	2,760	2,620	-9.8	-5.1	-14.4
Maardu	18,020	17,360	15,332	-3.7	-11.7	-14.9
Jõhvi	12,410	10,790	10,541	-13.1	-2.3	-15.1
Pärnu	46,630	41,150	39,438	-11.8	-4.2	-15.4
Antsla	1,550	1,250	1,308	-19.4	4.6	-15.6
Tõrva	3,210	2,740	2,703	-14.6	-1.4	-15.8
Valga	14,550	12,830	12,182	-11.8	-5.1	-16.3
Põlva	6,450	5,870	5,324	-9.0	-9.3	-17.5
Viljandi	21,220	18,070	17,407	-14.8	-3.7	-18.0
Põltsamaa	4,910	4,110	3,981	-16.3	-3.1	-18.9
Paide	9,920	8,690	7,905	-12.4	-9.0	-20.3
Võru	14,960	12,790	11,859	-14.5	-7.3	-20.7
Narva	70,320	62,200	55,249	-11.5	-11.2	-21.4
Lihula	1,530	1,290	1,201	-15.7	-6.9	-21.5
Tamsalu	2,690	2,230	2,103	-17.1	-5.7	-21.8
Kehra	3,380	2,860	2,639	-15.4	-7.7	-21.9
Suure-Jaani	1,360	1,090	1,057	-19.9	-3.0	-22.3
Võhma	1,620	1,340	1,258	-17.3	-6.1	-22.3
Paldiski	4,550	4,190	3,529	-7.9	-15.8	-22.4
Jõgeva	6,570	5,500	5,073	-16.3	-7.8	-22.8
Haapsalu	12,560	10,480	9,675	-16.6	-7.7	-23.0
Türi	6,490	5,480	4,981	-15.6	-9.1	-23.3
Tapa	7,010	7,200	5,316	2.7	-26.2	-24.2
Kunda	4,020	3,580	3,036	-10.9	-15.2	-24.5
Karksi-Nuia	2,030	1,580	1,524	-22.2	-3.5	-24.9
Räpina	2,900	2,570	2,149	-11.4	-16.4	-25.9
Kilingi-Nõmme	2,240	2,220	1,650	-0.9	-25.7	-26.3
Abja-Paluoja	1,440	1,070	1,048	-25.7	-2.1	-27.2
Sillamäe	17,540	14,680	12,719	-16.3	-13.4	-27.5
Mustvee	1,780	1,470	1,250	-17.4	-15.0	-29.8
Kohtla-Järve	48,800	38,650	33,743	-20.8	-12.7	-30.9
Loksa	3,730	3,070	2,576	-17.7	-16.1	-30.9
Kiviõli	7,560	5,680	4,964	-24.9	-12.6	-34.3
Mõisaküla	1,200	890	745	-25.8	-16.3	-37.9
Kallaste	1,270	1,000	738	-21.3	-26.2	-41.9
Püssi	1,910	1,260	907	-34.0	-28.0	-52.5

allikas: Eesti Statistikaamet

VALGA 2013

ELANIKKONNA KAHANEMISE TAGAJÄRJED

- tühjad hooned / alarahastatud linnataristu
- majanduslikud ja sotsiaalsed tagajärjed
- ebaatraktiivne elukeskkond

elukeskkonna roll linna arengus:

- psühholoogiline side indiviidi ja (elu)koha vahel mõjutab oluliselt tema aktiivsust kogukonnas
- ebaatraktiivne keskkond kahjustab seda sidet:
- inimestel on raske olla uhke oma linna üle
- inimestel usk koha tulevikku suhtes väheneb
- inimesed on vähem valmis panustama keskkonna kaitsmisele, säilitamisele, parandamisele jne.

□ keskkonna allakäik kiireneb

VALGA MEETMED ELUKESKKONNA KVALITEETI TÕSTMISEKS

Lahenduse eeldus: probleemi aktsepteerimine

- elanikkond ei kasva tagasi endise tasemeni
- linnaruumi on vaja kohandada olemasolevate inimeste vajadustele ning ootustele vastavalt (Valga 12 000 in)
- olemasolevate elanike rahulolu aitab elanikkonna kahanemise peatamisele
- kesklinna (muinsuskaitseala) atraktiivsuse suur roll antud protsessis

Meetmed:

- I. uue üldplaneeringu koostamine
- II. hoonete lammutamine
- III. aktiivne eluaseme poliitika
- IV. funktsioonide koondamine kesklinna
- V. mälestiste rekonstrueerimine
- VI. linnaruumi korrastamine

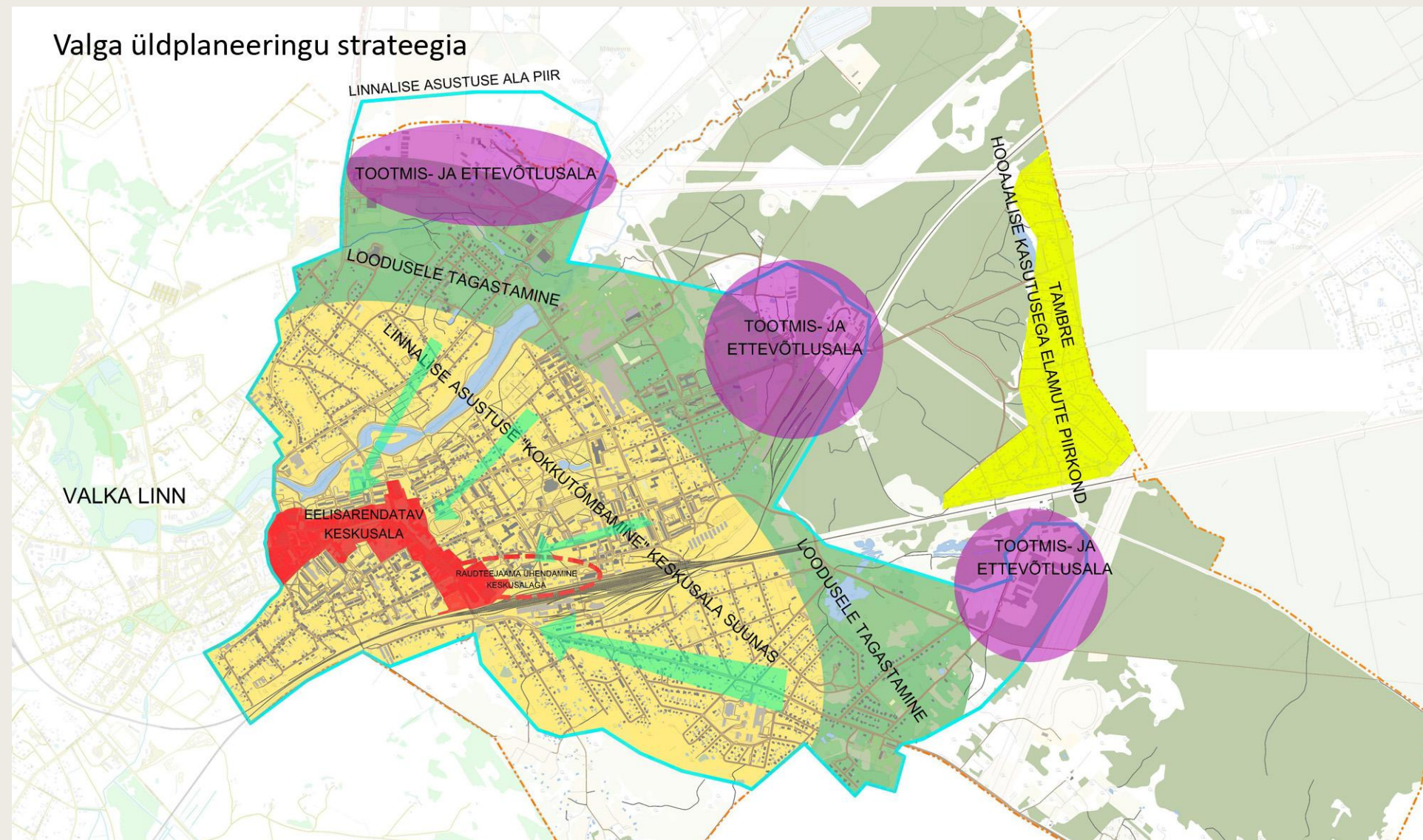
I. UUE ÜLDPLANEERINGU KOOSTAMINE

algatatud 29.4.2016

Eesti esimene üldplaneering mis planeerib kahanemist

Üldplaneeringu eesmärgid:

- linna kompaktsemaks muutmise
- kesklinna taaselustamine
- linna rohestamine
- liikluskorralduse kohandamine jalakäija ja jalgratturi sõbralikumaks
- linnaruumi kohandamine universaalsaini põhimõtete järgi

II. HOONETE LAMMUTAMINE

Rahastus: Kredexi lammutustoetus

III. AKTIIVNE ELUASEME POLIITIKA

J. Kuperjanovi 12, Uus 14, üürikortermajad,
rahastus: Munitsipaalkorterite meede

IV. FUNKTSIOONIDE KOONDAMINE KESKLINNA

Valga Priimetsa kool, rahastus: Koolivõrku optimeerimise meede, 4M EUR, 2016-2020

V. MÄLESTISTE RESTAUREERIMINE

Kreisihoone

VI. LINNARUUMI KORRASTAMINE: UUS VALGA KESKVÄLJAK

Rahastus: PKT programm, 2M EUR, 2014-2018

VI. LINNARUUMI KORRASTAMINE: VALGA-VALKA LINNASÜDA

Rahastus: Eesti-Läti programm, 5M EUR, 2015-2020

PÕHIJÄRELDUSED

- atraktiivne elukeskkond ja ehituspärand mängib olulist rolli koha identiteeti tugevdamisel
- inimesed siduvad ennast oma elukohaga linnaruumi kaudu, seda eriti kesklinna kaudu
- ruum mõjutab inimeste käitumist ja liikumist
- hea avaliku ruumi saab reeglina ideevõistluse tulemuse ja elanike kaasamise tulemusena
- **vähem inimesi kolib pealinna, vähem uusi hooneid me peame nendele ehitama ja meie keskkonnajälg väheneb.**

KAHANEV PLANEERIMINE

Kahaneva planeerimise alusmaterjalide näidised:

- Rahandusministeeriumi (2015) “Suunised kahanevate piirkondade säästlikuks ruumiliseks planeerimiseks”: <https://planeerimine.ee/wp-content/uploads/suunised-kahanevate-piirkonade-planeerimiseks.pdf>
- OECD ning Eesti ekspertide ja Euroopa Komisjoni koostöös on valminud uuring (2022) „[Nutikas kahanemisega kohanemine Eestis: regionaalne valmistumine demograafilisteks muutusteks](#)”.